

3. JÁNOVO VIDENIE SIEDMICH SVIETNIKOV /SEDEM FAKIEL /SEDEM OHNIVÝCH SVIETNIKOV

(Zjavenie Jána 1,9-3,21)

(1.videnie. Sedem svietnikov. Rozkaz napísať knihu. List zboru efezskému. List zboru smyrenskému. List zboru pergamonskému. List zboru tyatirskému. List zboru sardskému. List zboru filadelfskému. List zboru laodikejskému.)

*

V deň Pána bol som (Ján) vo vytržení ducha a počul som za sebou mohutný hlas, ako hlas trúby: Čo vidíš, napíš do knihy, a pošli siedmim cirkevným zborom... (podobne Izaiáš 30,8). **Nato som sa obrátil, aby som pozoroval hlas, ktorý hovoril so mnou. A keď som sa obrátil, uzrel som sedem svietnikov** (kresťanské zbory, nositelia svetla - evanjelia) **a uprostred nich bol niekto ako Syn človeka** (pozri Christologický cyklus I.: Ježišove tituly). **Bol oblečený do plášťa** (gr. *poderes* - rúcho až po zem; zodpovedalo mu veľkňazské rúcho m'íl) **a na prsiach opásaný zlatým pásom. Jeho vlasy boli ako biela vlna, ako sneh** (čistota a sláva nebeskej bytosti), **oči ako ohnivý plameň** (vševidúcnosť), **nohy mal podobné lesklému kovu** (symbol nemeniteľnosti), **rozžeravenému v peci a hlas mal ako hučanie mnohých vôd** (velebnosť Boha; podobne Ezechiel 1,24; 43,2 > Daniel 10,5-6 > Zjavenie 14,2: *Hora Sion*; 19,6: *Oslava Boha pred pliahami*). **V pravej ruke mal sedem hviezd** (Kristus ako pán nad kresťanskými zbormi - hviezdami), **z úst mu vychádzal dvojsečný meč** (symbol sudcovskej moci) **a tvár mal ako slnko, keď svieti v plnej sile...**

Anjelovi efezskej cirkvi napíš: Toto hovorí ten, čo drží sedem hviezd vo svojej pravici (obraz všemocného Syna človeka) **...si vytrvalý, veľa si zniesol pre moje meno a neochabol si. Mám však proti tebe to, že si zanechal prvotnú lásku... rob pokánie... ak nie, prídem po teba a pohnem tvoj svietnik z jeho miesta** (svietnik ako symbol kresťanskej obce kontrolovanej samotným Kristom)... **To máš k dobru, že nenávidíš skutky nikolaitov, ktorých i ja nenávidím.**

Anjelovi smyrenskej cirkvi napíš: Toto hovorí Prvý a Posledný, ten, čo bol mŕtvy a ožil (odkaz na Ježišovo ukrižovanie a zmŕtvychvstanie; odkaz na Izaiáša 44,6)... **Poznám tvoje súženie... i rúhanie tých, ktorí hovoria o sebe, že sú Židmi, ale nie sú, ale sú synagógou Satana** (iba kresťania vyznávajúci zmŕtvychvstanie Krista sú pravými dedičmi starozákonných prorociev; podobne List tyatirkej cirkvi)... **Buď verný do smrti a dám ti veniec života** (pravoverní sa budú podieľať na prvom vzkriesení)... **Kto zvíťazí, tomu druhá smrť neublíži** (večné zatratenie nasledujúce po poslednom súde = druhá smrť človeka).

Anjelovi pergamskej cirkvi napíš: Toto hovorí ten, čo má dvojsečný meč (Kristus vševládca): **Viem kde bývaš; tam, kde je trón satana** (mesto Pergamon ako sídlo pohanského kultu)... **mám však niečo proti tebe: že máš takých, čo sa pridávajú *Balaámovho učenia, ktorý učil Balaka dávať pohoršenie synom Izraela** (odkaz na Numeri 22-24), **jest' mäso obetované modlám a smilniť... aj takých, čo sa pridávajú nikolaitov... Tomu, kto zvíťazí, dám zo skrytej manny** (životodarný duchovný pokrm ako náprotivok mäsa obetovaného modlám) **a dám mu biely kamienok** (podobne Izaiáš 62,2;

65,15) **a na kamienku napísané nové meno, ktoré nepozná nik, iba ten, čo ho dostane** (nové meno vo sviatosti krstu; amulet s menom Ježiša).

Anjelovi tyatirskej cirkvi napíš: Toto hovorí Boží Syn, ktorý má oči ako plameň ohňa a jeho nohy sú podobné kovu (opis Syna človeka; podobne Zjavenie 1,14)... **mám proti tebe, že trpíš ženu Jezabel, ktorá hovorí, že je prorokyňa, a učí a zvádza mojich služobníkov, aby smilnili** (porušovali vernosť Bohu) **a jedli mäso obetované modlám... kto až dokonca zachová moje skutky, dám mu moc nad národmi... dám mu rannú hviezdu** (Kristus = ranná hviezda; večný život v spoločnosti Krista; podobne Zjavenie 22,16).

Anjelovi sardskej cirkvi napíš: Toto hovorí Ten, čo má sedem Božích duchov a sedem hviezd (podobne Zjavenie 1,20)... **máš meno, ako by si žil, ale si mŕtvy** (zbor je slabý a vymiera)... **ak nebudeš bdieť, prídem ako zlodej, a ani nezvieš, v ktorú hodinu** (podobne Matúš 24,43 > Lukáš 12,39; Zjavenie 16,15)... **Ale máš zopár ľudí, ktorí si nepoškrvnili odev** (zachovali si pravú vieru). **Tí budú chodiť v bielom** (biela farba ako symbol nevinnosti, ale i víťazstva; podobne Zjavenie 4,4), **lebo sú toho hodní... kto bude oblečený do bieleho rúcha, toho nevymažem z Knihy života** (bude vzkriesený a nehrozí mu druhá smrť).

Anjelovi filadelfskej cirkvi napíš: Toto hovorí Svätý, Pravdivý (starozákonné Božie prívlastky; podobne Zjavenie 6,10), **ktorý má Dávidov kľúč** (podobne Izaiáš 22,22); **keď on otvára, nik nezavrie, a keď zatvára, nik neotvorí** (Kristus je Pánom smrti a podsvetia)... **dám ti zo satanovej synagógy tých, čo hovoria, že sú Židia, a nie sú** (podobne List smyrenskej cirkvi; Židia prenasledujúci kresťanov nie sú dedičmi starozákonných proroctiev) **...spôsobím, že prídu a poklonia sa pred tvojimi nohami** (budú pokorení; podobne Izaiáš 43,4; 45,14; 60,14)... **toho, čo zvíťazí** (v boji o spásu svojej duše), **urobím stĺpom v chráme svojho Boha, nového Jeruzalema** (podobne Zjavenie 21,2), **ktorý vystupuje z neba od môjho Otca** (vernému kresťanovi sa dostane výsadné postavenie medzi spasenými v nebi), **a napíšem naň svoje nové meno** (meno Kristovo spojené s tajomstvom spásy).

Anjelovi laodicejskej cirkvi napíš: Toto hovorí *Amen, verný a pravdivý Svedok, Počiatok stvorenia (Kristus označený Božským predikátom *Amen odkazujúcim na Izaiáša 65,16; v gréckom vyjadrení má podobu Pravý/Pravdivý; Kristus existoval už pred stvorením; Kristus stotožnený s významom slova amen). **Poznám tvoje skutky, že nie si ani studený, ani horúci** (vlažnosť viery)... **už-už ťa vyplývám z úst... hovoríš: »Som bohatý, zbohatol som, nepotrebujem nič« a nevieš, že si biedny, poľutovaniahodný, chudobný, slepý a nahý** (sebavedomá laodicejská obec je úbohá v očiach Boha). **Radím ti: odo mňa si kúp zlato vyskúšané ohňom** (iba za cenu utrpenia a skúšok získa kresťan od Boha pravé bohatstvo - spásu)... **Hľa, stojím pri dverách a klopem. Kto počúvne môj hlas a otvorí dvere, k tomu vojdem a budem s ním večerať a on so mnou** (odmenou na horlivú vieru je spoločenstvo s Bohom; odkaz na Poslednú večeru Pána)... **Toho, kto zvíťazí, posadím vedľa seba na mojom tróne, ako som zvíťazil ja a zasadol som s mojím Otcom na jeho tróne** (verní a horliví kresťania sa budú spolupodieľať na večnej blaženosti nebeského kráľovstva; podobne 20,4: *Spútanie draka*).

Námet Videnie siedmich svietnikov predstavuje jeden z hlavých a častých apokalyptických motívov. Zobrazuje sv. Jána (vzácné spiaceho), ktorému na ostrov Patmos prináša anjel

knihu, list alebo zvitok (gr. **kefalís biblión**) s Božím svedectvom o konci sveta. Niekedy býva pred tento námet zaradená scéna, ako Boh odovzdáva správu anjelovi. Na to nadväzuje vyobrazenie Jána modliaceho sa v pokľaku, v *proskynéze (Dürer) pred tróniacim Bohom s mečom v ústach, obklopenom siedmimi svietnikmi, siedmimi hviezdami a siedmimi chrámami, nad ktorými sa niekedy vznáša anjel či pri nich stojí, alebo zobrazenom so siedmimi tabuľkami, na ktorých sú napísané mená zborov, ktorým mal Ján z Božieho príkazu poslať listy s textom Zjavenia. Videnie siedmich svietnikov predstavuje prvý grafický list Apokalypsy Dürerovej.

*

Jánov opis Syna človeka je symbolickým vyjadrením schopností Krista a svoj základ má v Starom zákone. **Sedem zlatých svietnikov** bádatelia dávajú do súvislosti so svietnikmi v jeruzalemskom chráme (stánok zmluvy mal svietnik sedemramenný, šalamúnovský chrám mal svietnik desaťramenný a herodesovský chrám zrejme svietnik jednoramenný). Svietnik (gr. **lychnia**) je nositeľom svetla (gr. **lychnos**), čím opis naznačuje, že kresťanské zbory majú byť nositeľom svetla - evanjelia.

Plášť (gr. **poderes**) je znakom vysokej kňazskej hodnosti, rovnaký význam má aj **zlatý pás**. Nie je opásaný cez bedrá ako pri práci, ale cez prsia (podľa biskupa Ireneja Lyonského /✠200/ na znak kráľovskej hodnosti).

Rozžeravený kov ňôh predstavuje Krista v úlohe sudcu. Nevie sa, aký kov predstavoval Jánom uvedený výraz chalikolibanon, ale vedci sa domnievajú, že išlo o mimoriadne vzácnu zmiešaninu zlata, iní pripomínajú, že druhá časť slova - libanon znamená kadidlo (ktoré sa praží v horúcej peci).

Sedem hviezd predstavuje autor Zjavenia ako anjelov siedmich cirkví. Niektorí stredovekí komentátori stotožňovali tieto hviezdy alebo anjelov so siedmimi duchmi z Izaiáša (11,2-3): „Spočinie na ňom Duch Hospodinov, duch múdrosti a rozumnosti, duch rady a sily, duch známosti a bázne Hospodinovej“ (niektorí interpreti v Izaiášových veršoch vidia odraz perzského nebeského dvora s Ahurom Mazdom a duchmi sediacimi pred ním). Sedem hviezd Jánovho videnia iní komentátori stotožňovali so súhvezdím Malého medveďa, ktoré v pohanskom svete označovalo rímskeho cisára, alebo so siedmimi archanjelmi (Ezechiel 9,2; Tobiáš 12,15), alebo s predstaviteľmi maloázijských zborov, vodcami ich bohoslužobného života, biskupmi, ktorých úlohou zrejme bolo udržiavať styk s apoštolom Jánom (gr. **angelos** - posol), alebo so služobníkmi synagógových zhromaždení (**š'lijach cibbur**), ktorí mali na starosti predčítanie textov. Iní predpokladajú, že Ján mohol mať na mysli nebeských anjelov (podľa židovskej predstavy, že jednotlivec i spoločenstvo má svojich ochranných anjelov). Keď hviezdy drží Kristus v rukách, znamená to, že je pánom nad nimi. Číslo sedem v týchto súvislostiach sa spája s významom plnosti a naplnenia. Hoci dnešnému čitateľovi je zmysel siedmich hviezd a anjelov zborov nejasný, v jánovských časoch bol zrejme dobre zrozumiteľný.

*

Svetlo a život sú prastaré pojmy, ktoré spolu úzko súvisia: život potrebuje svetlo a všetko živé sa ťahá za svetlom. V noci, vnímanej ako čosi zlé, **svetlo ohňa** dávalo teplo a chránilo

pred inak nezbadaným nebezpečenstvom. Kult svetla bol neoddeliteľnou súčasťou náboženstiev dávno pred vznikom kresťanstva. Svetlo v podobe ohňa bolo starovekými národmi uctievané ako jedno z božstiev a bolo posvätné. Oheň v Biblii sa stal Božím zjavením.

Kresťanská tradícia zapalovania štedrovečerných ohňov má predkresťanské korene: Ohne horiace na oslavu zimného slnovratu symbolizovali vzkriesenie Slnka a začiatok nového slnečného roka. V Ríme sa oheň po dobu trvania slávností zimného slnovratu (kalendy) neodnášal z domu. Túto tradíciu dodržiavali aj stredoveké gazdiné: oheň, horiace uhľíky sa nesmeli odnášať z domu, aby z neho neodišlo šťastie budúceho roka. Ľudová mágia udobrovala oheň počas Svätej noci (pozri Christologický cyklus II.: *Narodenie Pána*) kúskami jedla zo štedrovečerného stola a nasýtený oheň potom ako dobrý sluha v dome neškodil, ale slúžil. Svetlo ohňa prijala kresťanská cirkev ako Svetlo sveta, svetlo Kristovo (lumen Christi).

Symbolika prezentuje **oheň** ako jav protikladnej povahy, posvätný, inšpiratívny a osvetľujúci prejav, ale aj nebeský oheň ako pustošivý zásah Božieho hnevu. Teológia povýšila alegórie ohňa nad všetky ostatné. Vplyvný kresťanský filozof zo začiatku 6.storočia, Peter Ibér, v literatúre označovaný ako Pseudo-Dionysius Areopagita, považoval oheň za teofániu, najdokonalejšie zjavenie Boha. Vychádzal pritom zo základnej myšlienky osvetľujúceho, očistného a obnovujúceho ohňa. Podľa bádateľov práve táto predstava bola podkladom pre starozákonné i novozákonné teofánie: horiaci ker, v ktorom sa Mojžišovi zjavuje Boh, Boží anjel (Exodus 3,2), žiariaca koža Mojžiša po rozhovore s Bohom (Exodus 34,29), *Premenenie Krista v svetelnej žiare* (Matúš 17,1-13 a paralely), ohnivé plamene nad hlavami apoštolov počas zjavenia Ducha svätého (Skutky 2).

So symbolikou ohňa úzko súvisí symbolika pochodne, fakle. **Fakľa** od pradávna odkazuje na víťazstvo a radosť, slobodu a vykúpenie a súčasne symbolizuje nádej uprostred temnej noci. Tomuto poslednému významu je zrejme najbližšie symbolika **siedmich ohnivých fakiel** Zjavenia (1), či už predstavovali anjelské bytosti alebo cirkevné zbory, nádeje kresťanskej budúcnosti. Z rovnakých zdrojov pochádza videnie božskej bytosti s tvárou ako blesk, očami ako žiariace pochodne a očami ako ohnivý plameň. Nakoľko ale fakľa a lampáš kresťanom pripomínali pohanské *mystériá, uprednostňovali pokojnejší a mierumilovnejší zdroj svetla, sviecu a svietnik (gr. **luchnía**), „večné svetlá“, čo sa napokon odrazilo v pomenovaní apokalyptického výjavu Videnie ohnivých svietnikov.

Plamienky večného svetla horeli v chrámoch zasvätených antickým bohom. Namiesto sviečok zapalovali Gréci a Rimania na oltároch **kahance**, ľanové knôty napustené živicom a včelím voskom a ponorené v hlinených alebo kovových nádobkách naplnených olejom. Ako knôt slúžili aj spletené traviny opatrené živicovým a voskovým povlakom. Takéto lampy neboli iba praktickými predmetmi, ale dostávali náboženský význam a ich zapálenie v chráme bol rituálny úkon. Kto vstúpil do príbytku so svetlom, zdravil zvyčajnou buď zvyčajnou frázou alebo ohlásil: „Dobré svetlo“, pričom prítomní odpovedali: „Buď pozdravené svetlo!“

V kresťanských bazilikách začali byť olejové kahance postupne nahrádzané ušľachtilejšími, štíhlymi sviecami zhotovenými z včelieho vosku. **Sviece**, aké poznáme dnes,

sa zrejme objavili v časoch prenasledovania kresťanov v 2.-3.storočí a bežnými sa stali v 4.storočí. Ich prenikanie do chrámov spočiatku odsudzovali nielen protivníci kresťanov, ale aj kresťanská cirkev. Lancatius (†317), učiteľ Konštantína Veľkého, sa kresťanom posmieval, že zapalujú Bohu svetlá, ako keby sedel v tme. Cirkevný učiteľ Hieronymus (†420) odsudzoval zapalovanie sviec, lebo mu pripomínalo pohanskú modloslužbu, a pripúšťal ho iba ako spomienku na mučeníkov. Zapalovanie sviec (lat. iluminaria, candelas, ceriolas incedere) opätovne zakazovali niektoré cirkevné snemy, ale nakoniec sa voskové a lojové sviece stali trvalou súčasťou cirkevných obradov ako symbol večného svetla spásy. Počet svetiel v lustrach rímskej Lateránskej baziliky, v chráme pápeža, je udávaný v Liber Pontificalis číslom 8370.

Zvláštne miesto v stredovekých cirkevných obradoch mala veľkonočná svieca ***paškál**, ktorá symbolizovala vzkrieseného Krista a prvý raz je doložená v 6.storočí. (Pozri Christologický cyklus II.: *Panny múdre a nerozumné, Uvedenie Ježiša do chrámu /Očisťovanie Panny Márie*).

*

Siedmimi cirkvami, ktorým je určený Jánov list, sú Efez, Smyrna, Pergamon, Tyatira, Sardy, Filadelfia a Laodikea. Boli jednými zo zborov, ktoré vznikli počas Pavlových misijných ciest po Malej Ázii (ďalšími, často významnejšími alebo početnejšími, boli Milét, Hierapolis, Troas, Kollosoy, Tralles a Magnesia). Svojou rôznorodosťou dobre vystihovali život prvých kresťanov. Zbory, ktoré vymenováva Zjavenie, sa nachádzali na okružnej trase pri rímskej ceste v smere, ako chodila rímska pošta (pozri Christologický cyklus II.: *Farizej a colník*) a vytvárali pomyselnú korunu hviezd v rukách Boha sudcu. Nakoľko sedmička je číslom plnosti, právom sa tvrdí, že Jánovo posolstvo nebolo adresované výlučne iba týmto zborom, ale obsahuje trvalé posolstvo pre kresťanov obecné. Listy zo Zjavenia Jánovho sú najstarším pohľadom do pomerov prvotnej cirkvi v Malej Ázii, ale bolo by chybou v nich hľadať iba obecné proroctvo pre dejiny cirkvi. Sú odrazom pomerov v konkrétnych kresťanských spoločenstvách.

Efez (gr. vytúžené miesto) predstavoval most medzi Západom a Východom. Bol starovekým hospodárskym a kultúrnym strediskom (výroba vlny, kobercov, zlatníctvo), v ktorom sa zbíhali obchodné cesty a stretávali rôzne civilizácie a náboženstvá. Mesto založil v 1100 pr.Kr. grécky kmeň Iónov. Od 133 pr.Kr. sa stal Efez hlavným mestom rímskej provincie Ázia a bol vstupnou bránou rímskeho vplyvu. Už od Claudiovej doby (41-54) tu jestvoval kult rímskych cisárov a boli im stavané chrámy. Obyvateľstvo tvorila zmes Grékov, príslušníkov maloázijských národov a Židov. Vládol v ňom blahobyť (v Efeze bolo nádherné divadlo), orientálna neviazanosť mravov, podporovaná kultom efezskej Artemis, bohyne plodnosti, ktorej chrám v meste bol jedným zo siedmich divov sveta (keď ho 365 pr.Kr. zapálil Herostratos, vypukol ešte väčší náboženský ošial). V pozadí bohatstva mesta zrejme boli zisky efezskejších zlatníkov (ženy dávali svoje šperky na opätovné vybudovanie chrámu, aby bola obnovená pozlátená socha bohyne, ktorá údajne spadla z neba). Do Efezu prenikali niektoré orientálne kultury, ktoré sa odrazili v kúzelnických knihách (tzv. **Efezia Grammata**), proti ktorým vystupoval apoštol Pavol a páčil ich (Skutky 19,13-14). Lahostajnosť pohanov,

nepriateľstvo Židov a najmä silne zakorenený kult Artemis boli veľkou prekážkou evanjelizácie obyvateľstva.

Kresťanstvo sa dostalo do Efezu počas Pavlovej druhej misijnej cesty (49-52), počas tretej cesty (53-58) strávil apoštol v meste tri roky. Okrem Pavla tu pôsobili aj Pavlovi kresťanskí priatelia Akvila a jeho žena Priscilla (Skutky 18,3), spolupracovníci Timoteus a Títus (pozri List Timoteovi, List Títovi). Okolo roku 70 prišli do Efezu ďalší kresťania a zrejme aj apoštol Ján.

Mesto sa stalo strediskom Jánovej činnosti, základňou, z ktorej spravoval zvyšných šesť maloázijských zborov. Navyše ležalo na začiatku okružnej cesty, spájajúcej Efez s ostatnými evanjelizovanými mestami. Podľa všetkého bol efezský zbor lepšie organizovaný ako iné, a preto ho Ján oslovil vo svojom Zjavení ako prvý. Cirkev tu prekvitala, ale mala ťažkosti so sektármi (*gnostická sekta tzv. nikolaitov/ mikulášovcov, hnutie Nikolaia zo sýrskej Antiochie, známeho zo Skutkov /6,5/, ktorí zastávali názor, že kresťan môže pod nátlakom pristúpiť na kompromisy so svetskou mocou).

Podľa tradície sa v Efeze Ján nielen zdržiaval, ale aj v ňom zomrel. Neopodstatnená sa zdá byť správa, že v Efeze zomrela aj Panna Mária. Tradícia zrejme vznikla zo zmienky o poverení apoštola Jána starať sa o Máriu (Ján 19,26-27). O generáciu neskoršie napísal antiochijský biskup Ignatios (†110) o sláve a vernosti efezského zboru. Roku 431 sa v Efeze konal tretí všeobecnejší snem, ktorý odsúdil carihradského patriarchu Nestoria (†439) a jeho učenie odmietajúce uznať božské materstvo Márie. V 7.-8.storočí mesto upadalo pod nájazdmi Arabov, od roku 1304 sa stalo súčasťou Osmanskej ríše a premenilo sa na bezvýznamnú dedinu, celkom obkolesenú nánosmi bahna, ktoré prinášali prílivové vlny mora. O znovuobjavenie Efezu sa zaslúžil roku 1863-74 anglický archeológ J. T. Wood.

Smyrna (gr. myrha), neskorší turecký Izmir, ležala na západnom pobreží Egejského mora asi 50km od Efezu, v dnešnej ázijskej časti Turecka. Mesto založil na prelome 2.-tis.pr.Kr.grécky kmeň Iónov a v 7.st.pr.Kr.ho dobyli a zničili Lýdovia, ktorých mocné kráľovstvo Lýdia sa nachádzalo na juhozápade Malej Ázie. O štyristo rokov neskoršie Smyrnu obnovil jeden z vojvodcov Alexandra Macedónskeho, Lysimachos (†281 pr.Kr.) a premenil ju na najbohatšie mesto Malej Ázie. Podľa gréckeho spisovateľa Pausania (2.st.) ju založil sám Alexander Macedónsky. Smyrna predstavovala prirodzený obchodný prístav staroveku a vystupovala ako spojenec Ríma ešte pred tým, ako začala rásť jeho moc v Malej Ázii. Nachádzala sa v úrodnej oblasti a v helenistickom období patrila medzi najkrajšie mestá s nádhernými chrámami, rovnými ulicami a čulým obchodom. Po zvrhnutí Jeruzalema Rimami roku 70 sa sem uchýlilo veľa Židov, ktorí získali v meste veľký vplyv. Evanjelium preniklo do Smyrny pravdepodobne veľmi skoro, podľa dobových správ a Skutkov (19,10) zbor založil apoštol Pavol. Rovnako ako inde aj tu musela cirkev čeliť odporu zo strany židovského obyvateľstva, ktorí nové náboženstvo vnímali ako nebezpečnú herézu ohrozujúcu čistotu židovskej viery opierajúcej sa o viac ako tisícročnú tradíciu. Z listu biskupa Ignatia Antiochijského (†110) sa dozvedáme, že okolo roku 110 bol smyrenským biskupom Polykarp (†155), žiak apoštola Jána, ktorý hájil pravú (kresťanskú) vieru proti gnostikom Marcianovi a Valentinovi a stal sa jedným z prvých mučeníkov (pozri kapitola *Mučeníci volajú po odplate*). Z Polykarpových listov sa usudzuje, že stál na čele zboru v čase písania

Zjavenia. Výrok o Kristu ako o tom, ktorý zomrel a zasa ožil (2,8), možno naráža na oživenie, christianizáciu mesta a jeho nový rozkvet po dlhom období (duchovnej) temnoty.

Pergamon (gr. pevnosť, hrad) sa nachádzal v Myzii na západnom pobreží asi 70km od Smyrny. V 4.-3.storočí za vlády Alexandra Veľkého, jeho vojvodu Lysimacha a Lysimachových správcov P. Filetaira a Eumenea I. sa mesto vzráhalo a po ich smrti v 3.-1.st.pr.Kr.sa stalo hlavným mestom kráľovstva Attalovcov. Za vlády posledného z dynastie, Attala III. (†133 pr.Kr.), ovládli pergamonskú ríšu rímski obchodníci a po panovníkovej smrti sa celé kráľovstvo aj celá Malá Ázia stali rímskou provinciou. Roku 29 pr.Kr. získal Pergamon štatút najdôležitejšieho náboženského centra rímskej provincie Ázia a sídlil tu rímsky miestodržiteľ. Podľa sčítania obyvateľstva roku 129 pr.Kr. malo mesto 120 tisíc obyvateľov a bolo známe výrobou pergamenu a veľkou knižnicou. Založil ju Attalos I. Sotér (†197 pr.Kr.) a svojím rozsahom súperila so slávnou knižnicou Ptolemaiovcov v egyptskej Alexandrii. V Pergamone bol od roku 29 pr.Kr. prvý oficiálny chrám venovaný cisárovi Augustovi a bohyni Rome, ďalšie boli zriadené cisárovi Traianovi a Severovi. Eumenes II. dal v rokoch 180-160 pr.Kr. postaviť monumentálny Diov oltár, známy ako Pergamonský oltár, na oslavu víťazstva na Galmi (Keltmi), ktorý je jednou z hlavných pamiatok helenistického sochárstva (dnes umiestnený v Berlíne).

V Pergamone sa nachádzala svätyňa gréckeho boha lekárstva Asklépia. Pri chráme bolo pracovalo asklépion, akési lekárske učilište, v ktorom pôsobil Galenos (†100), osobný lekár niekoľkých rímskych cisárov (v svojich spisoch zhrnul všetky dovtedy známe lekárske poznatky). Za bohom Asklépiom prichádzali do Pergamonu húfy fanatických prívržencov, ktorí sťažovali postavenie kresťanského zboru ako celku i jednotlivcov. Nádhera procesií nebezpečne priťahovala obyvateľstvo a ich rozvášnení účastníci zrejme nútili pergamonských kresťanov k účasti na kultu, ktorý oni nemohli prijať.

Situáciu v meste za vlády cisára Domitiana odráža poznámka v Zjavení (2,13) o pergamonskom kresťanovi Antipasovi, ktorého dav upiekol v mosadznej nádobe v tvare býka, asi na zápalnom oltári na počesť boha Baala, zobrazovaného v podobe ručiaceho býka (pozri kapitola *Apokalypsa*). Zatiaľ zrejme išlo o ojedinelý výbuch násilia a nie o Rímom organizované prenasledovanie kresťanov.

Zmienka v Zjavení o meste s oltárom Satana (1,11), pre ktoré má Kristus prichystaný dvojsečný meč (2,12-13), sa vzťahuje podľa bádateľov práve na Asklépion kult. Podľa kresťanského filozofa Justína (†165) vyznávači Asklépia iba napodobňovali kult Krista. *Atribút Asklépia, had, bol dávaný do súvislosti so Satanom. Nikolaiti/ mikulášovci sú tou istou gnostickou sektou, známou modlárstvom a mravnou neviazanosťou, ktorú spomína Jánov list efezskému zboru.

Na bližšie neupresnených kresťanských sektárov sa vzťahuje pomenovanie balaámovci; podľa iných bádateľov pomenovanie balaámovci je iba charakteristikou sekty nikolaitov. Ide o narážku na veštca *Balaáma z Numeri (20-22; 31,16), ktorý dostal od moabského kráľa Balaka úkol prekliat Izraelitov, ale v skutočnosti bol nástrojom Boha Izraelitov. Podľa Deuteronomia (23,4) Balaám navádzal Izraelitov na nedovolené spolunažívanie s Moabčankami. Balaámovci v Zjavení zrejme odkazujú na kresťanov, ktorí tiež porušovali pravú vieru, keď si kupovali na trhu mäso zvierat obetovaných pohanským bohom. Išlo

o bežnú prax, ktorú prvotná cirkev tolerovala, ale karhala kresťanov, že tak nepriamo podporujú pohanské kulty (niekedy mohlo ísť priamo o účasť kresťanov na pohanských kultoch v chrámoch, pri ktorých pracovali neviestky). Touto problematikou sa zaoberal jeruzalemský snem v rokoch 49-50 (Skutky 15,20) a apoštol Pavol v Prvom liste Korintským (8,10).

Obraz Kristovho všemocného dvojsečného meča zo Zjavenia (2,12; pozri kapitola *Jánovo videnie siedmich svietnikov*) môže byť súčasne narážkou na obmedzenú platnosť rímskeho tzv. zákona meča (*ius gladii*), ktorý uplatňoval v Pergamone rímsky miestodržiteľ.

Zmienka o bielom kameni, dare, ktorý má pre pergamonský zbor pripravený Kristus, zrejme odkazuje na biele kamene, ktoré sa v staroveku používali najmä pri hrdelných súdoch: Ak odsúdenec dostal od sudcov dostatok bielych kameňov, bol oslobodený. Čierny kamienok svedčil pre vinu, biely zbavoval viny. U latinských spisovateľov platil biely kameň za znak blaženosti. Biely kamienok so svojim menom dostávali víťazi v atletických závodoch a poskytoval im určité spoločenské výhody. V Zjavení biely kameň zrejme predstavuje amulet s menom Ježiša Krista a odkazuje na záchranu.

Tyatira (gr. dcérino // mesto) bola vzdialená asi 65km na juhovýchod od Pergamonu. Vznikla v 4.-3.st.pr.Kr. za vlády helenistickej dynastie *Seleukovcov a patrila k lýdskemu kráľovstvu. Od 190 pr.Kr. sa stala súčasťou rímskej provincie Ázia. V meste boli chrámy gréckych bohov Apolóna, Artemis a najmä svätyňa orientálnej bohyne Sambethe, ktorá bola akosi východnou Sibylou. V meste bola silná vrstva macedónskeho obyvateľstva a podľa vysokého rímskeho úradníka Plínia Secunda († 114) tyatirskí patrili do nižšej spoločenskej vrstvy (tzv. *inhonoratus*). Mesto bolo známe výrobou *purpuru a farbením vlny, pracovali v ňom hrnčiari, výrobcovia odevov a spracovatelia medi. Nie je známe, kedy bol založený kresťanský zbor, ale ocitol sa v rovnakých podmienkach a riešil rovnaké problémy (sekta nikolaitov), aké panovali v Pergamone.

Niektoré symboly, ktoré používa Ján v liste tyatirskému zboru, zdá sa reagujú na dobovú situáciu v meste. Biblisti tvrdia, že slovo meď (prekladané ako kov) použil autor pri popise Krista (2,8): „To hovorí Syn Boží, ktorý má oči ako ohnivý plameň a nohy mal z lesklého kovu“.

Spomínaná žena Jezábel bola snáď predstaviteľkou zboru alebo manželkou tyatirského biskupa. Zneužívala svoje prorocké schopnosti a možno bola známa sexuálnou neviazanosťou. Opatrný zbor však proti jej správaniu nevystupoval.

Rovnako boli kresťania ochotní pristúpiť na kompromisy s pohanmi v záujme úspešného obchodu a fungovania cechov. Meno ženy Jezábel v symbolickom význame použil Ján, aby pripomenul starozákonnú fenickú princeznú, ktorá zviedla siedmeho židovského kráľa Achaba na modloslužobníctvo, ničila Hospodinove oltáre, prenasledovala židovských prorokov a bola otvorenou nepriateľkou Eliáša (1Kráľov 16,31; 1Kr 21,25-26).

V odkaze na Zjavenie (22,16: „Ja som koreň a rod Dávidov, jasná hviezda ranná) vidia komentátori v rannej hviezde samotného Ježiša Krista. Iní v rannej hviezde hľadajú narážku na zorničku Venušu, ktorá bola symbolom rímskej nadvlády nad národmi. Už vojvodcovia Sulla (†78 pr.Kr.) a Gnaeus Pompeius († 48 pr.Kr.) jej postavili chrám a rímski vojaci

od čias Caesara mali znak Venuše, resp. jej zvierat'a, býka. Podľa iných odkazuje raná hviezda na planétu Venušu, v staroveku pokladanú za najväčšiu planétu po Slnku a Mesiacu. Ďalší vidia v rannej hviezde odkaz na mezopotámsku bohyňu Ištar, iní na Ducha Svätého alebo na deň brieždenia - Kristov deň, parúziu.

Sardy (syr. slnečný hrad), dnešný Gediz Čay v Turecku, sa nachádzali 50km na juhovýchod od Tyatiry. Asi od poloviny 7.st.pr.Kr. boli sídelným mestom lýdskych kráľov, posledným z nich bol Kroisos (560-547 pr.Kr.), syn Alyatta. Roku 546 pr.Kr. po dobytí Sard kráľom Kýrom II. Starším/Veľkým (†529 pr.Kr.), zakladateľom perzskej ríše, tu sídlili perzskí správcovia. Roku 334 pr.Kr. obsadil mesto Alexander Macedónsky, od 188 pr.Kr. sa stalo súčasťou helenistického Pergamonského kráľovstva a od 129 pr.Kr. súčasťou Rímskej ríše. Bohatstvo Sard v čase gréckej kolonizácie zaistovala zlatonosná rieka Pactol pretekajúca mestom. Po zemetrasení roku 17 pr. Kr. mesto upadlo. Cisár Tiberius Sardám a ďalším jedenástim mestám daroval na obnovu 10 miliónov sesterciov, avšak Sardy už nikdy nedosiahli svoju predošlú úroveň a boli známe iba obchodom s vlnou. V Sardách boli chrámy zasvätené maloázijskej Kybele, gréckej Artemis a ďalším bohom a Rimania si v ňom zriadili pretorium.

Jánov list určený Sardám naznačuje, že kresťanský zbor, rovnako ako celé mesto, iba ťažilo zo svojej zašlej slávy. Kresťania neboli vystavení prenasledovaniu ani nepodliehali zvláštnym bludom a ich viera bola vlažná. Podľa bádateľov vedúcim zboru bol Zosimos, Zótion alebo Vitalis a tón Jánovho listu budí dojem, že je adresovaný práve jemu osobne.

Opakované výzvy k obozretnosti dávajú niektorí do súvislosti s odkazmi na minulosť mesta, keď nedostatok strážcov v rokoch 549 pr.Kr. a 218 pr.Kr. spôsobil, že nepriateľ prekvapil obrancov a dobyl mesto.

Narážka na biele rúcha (3,4), okrem hlavného významu čistoty a nevinnosti spravodlivých, môže byť pripomienkou, že Sardy boli preslávené svojimi drahými látkami. Možno preto apokalyptik používa slovný obrat o verných, ktorí zvíťazia a budú oblečení do bieleho rúcha a ich meno nebude vymazané z Knihy života.

Staré orientálne predstavy o knihách v nebi, do ktorých nebeské bytosti zaznamenávajú zásluhy a hriechy ľudí, môžu mať podľa niektorých bádateľov pôvod v babylonskej úcte k bohu-pisárovi Nabu. Podobné predstavy mali Egypťania (boh Thowt), Izraeliti (Daniel 12,1; Malachiáš 3,16; Žalm 139,16; Izaiáš 4,3; 1Henochova 47,3) i kresťania (Lukáš 10,20; Filipským 4,3). V niektorých náboženských predstavách išlo o knihy, v ktorých boli zapísané dobré aj zlé skutky, alebo o knihy, v ktorých boli skutky od seba oddelené. Ak v Knihe spravodlivých, Knihe života, chýbalo jeho meno, človek bol odsúdený na večné nebytie. Podľa inej predstavy boli pôvodne všetci narodení určení pre Knihu života (Exodus 32,33; Žalm 69,29; 1Henoch (108,3), ale niektorí z nej boli vymazaní. Sem zrejme patrí Kniha života z listu sardskému zboru (pozri kapitola *Posledný súd*).

Filadelfia (gr. bratská láska) bolo v helenizme meno niekoľkých miest. Filadelfia z Jánovho Zjavenia sa nachádzala v Lýdii, dnešnom tureckom Alesahire/Ala-Sheker. Leží 45km juhovýchodne od Sard a 120km od Smyrny/Izmiru. Filadelfiu založil v 2.st.pr.Kr. pergamonský kráľ Attalos II. Filadelfos (†138 pr.Kr.), ktorý podporoval Rimánov v tretej

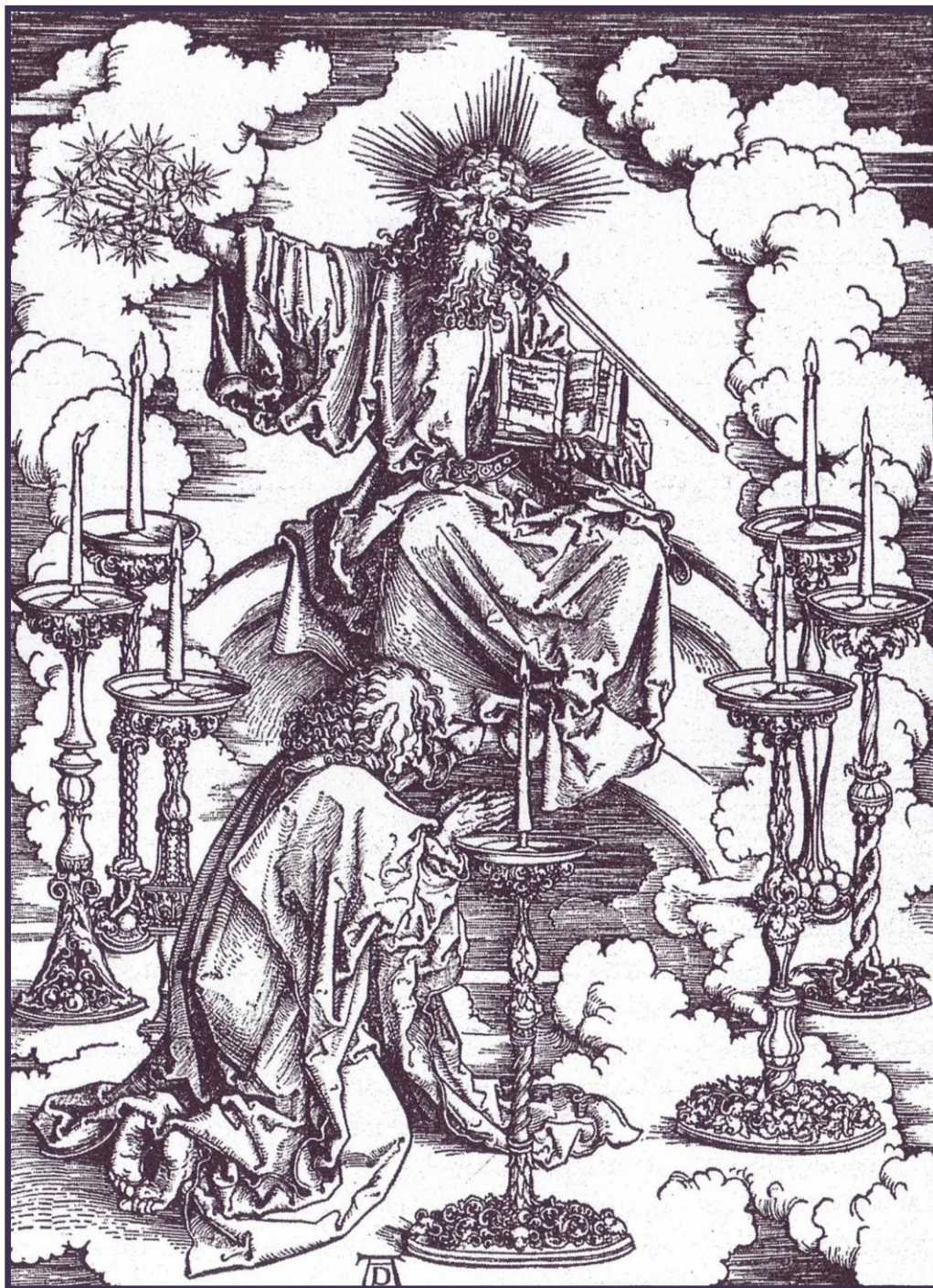
macedónskej vojne. V tom čase mesto patrilo medzi najvýznamnejšie helenistické centrá v Malej Ázii. Rozkladalo sa na prahu veľmi úrodnej rovinatej krajiny, ktorej vďačilo za svoj hospodársky rozkvet. Išlo však o seizmicky činné pásmo, kde často dochádzalo k zemetraseniam. Jedno z nich roku 17 Filadelfiu rovnako ako Sardy zničilo. Vďaka štedrosti cisára Tiberia sa mesto spamätalo, prijalo rímske meno Neocaesarea a neskoršie, v časoch cisára Vespasiana (†79 po Kr.), sa premenovalo na Flaviu (podľa priezviska cisárovho rodu). V čase najväčšieho rozkvetu stálo v meste veľa chrámov a konalo sa množstvo slávností.

Smyrenský biskup Polykarp (†155) spomína v svojom liste, že jedenásť členov filadelfského zboru podstúpilo mučenícku smrť. Inak sa zdá, že filadelfskí kresťania nemali ťažkosti zo strany pohanov, skôr zo strany Židov. Iné správy o kresťanskom zbore vo Filadelfii sa nedochovali. Mesto podľahlo v 14.storočí Turkom a dnes na jeho mieste stojí dedinka Ala-Sheker.

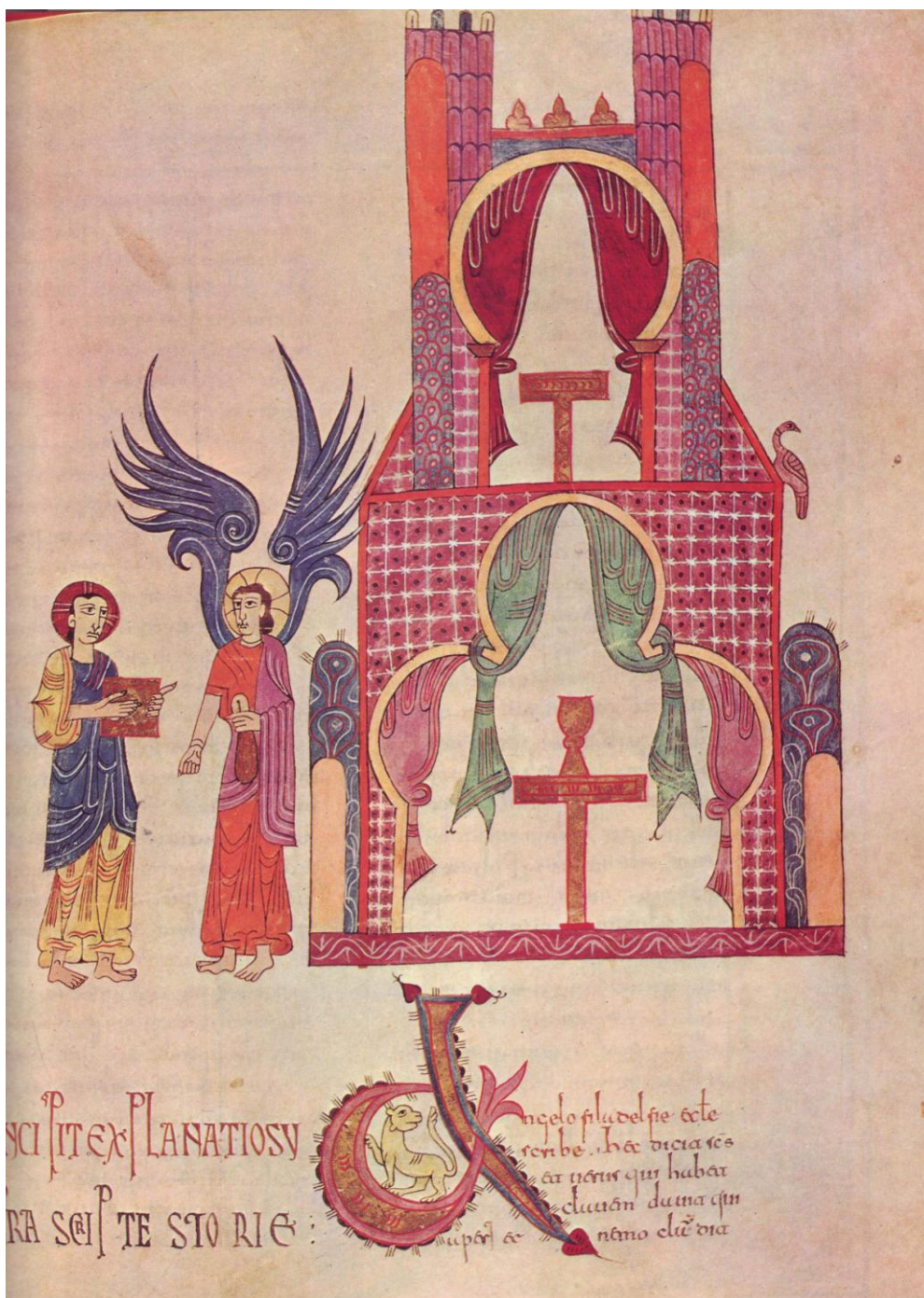
Jánov list Filadelfii naráža na situáciu v meste, kde kresťanské zvyky kontrastujú s hrami a náboženskými sviatkami mesta. Obraz stĺpu (3,12) odráža osobitosti antickej kultúry a židovskej metaforiky. Dôležitým článkom antickej architektúry boli stĺpy (gr. **stylos**), ktoré niesli a upevňovali stavbu. K stĺpom sa prirovnávala stálosť, vernosť alebo ozdoba. Židia používali obraz stĺpu ako ozdobu: vstup do Šalamúnovho chrámu zdobili bronzové stĺpy ***Jakín** a **Boáz**, symboly stálosti a sily kultu boha *Jahve; rabbi Jochanan ben Zakaj, zakladateľ jamnickej školy a rabínskeho judaizmu (70-135), bol nazývaný pravým stĺpom a praotec *Abrahám stĺpom sveta. V liste Filadelfii (sužovanej zemetraseniami) sľubuje Boh, že ak vytrvá vo viere, jej verní budú stĺpom v jeho chráme (ktorý nepriatelia nezničia). Vítazi zrušia nové (pohanské) pomenovania mesta a dajú mu meno svojho Boha.

Laodikea (gr. právo ľudu, spravodlivosť) sa nachádzala na rieke Lykos na východ od Efezu, blízko Hierapolisu a Kolosu. Bola jedným z piatich maloázijských miest tohto mena. V 3.st.pr.Kr.ju založil sýrsky kráľ Antiochos II. na mieste frygickej Kydary z 8.st.pr.Kr.a pomenoval ju po svojej manželke. Roku 60 Laodikeu zničilo zemetrasenie ale jej obyvatelia boli natoľko bohatí, že sa pri obnove mesta sa obišli bez finančnej pomoci cisára Neróna. Laodikea mala veľmi výhodnú polohu na križovatke hlavných ciest a stala sa peňažným a remeselným strediskom Malej Ázie, najmä v časoch rímskej nadvlády, takže napríklad rímsky politik Marcus Tullius Cicero (†43) odporúčal robiť v Laodikei peňažné transakcie. Mesto bohatlo z výroby látok na odevy, nachádzala sa tu lekárska škola známa v celom vtedajšom svete, v ktorej sa liečili očné choroby.

Kresťanskú obec v Laodikei a v 14km vzdialených Kolosách založil Epafras, priateľ a spoločník apoštola Pavla (Kolosenským 1,7; 4,2). Do Laodikey adresoval apoštol Ján svoj posledný list. Obsahuje narážky na charakter a pomery v meste, ktoré sa domnieva, že nikoho a nič nepotrebuje, ale v skutočnosti je chudobné, nahé a slepé a potrebuje liečivú očnú masť (kollýrion) na oči, ktorú mu však jeho bankári, remeselníci a lekári nemôžu poskytnúť. Kresťanský zbor, ktorý nič a nikto neohrozuje, stráca zápal, nemá za čo bojovať a upadá do omylu o svojej dokonalosti. Jánove pasáže o teplej vode, ktorá môže liečiť a posilňovať, studenej vode, ktorá občerstvuje, a vlažnej vode, ktorú je možné iba vyplúť, sú pre bádateľov jasnou narážkou na slávne liečivé pramene, ktoré vyvierali neďaleko mesta.

JÁNOVO VIDENIE SIEDMICH SVIETNIKOV (1498) ALBRECHT DŮRER
DREVOREZ

ANJEL PRED CHRÁMOM FILADELFSKÉHO ZBORU (965)

MINIATÚRA RUKOPISU BEATA Z LIÉBANY

ZJAVENIE SYNA ČLOVEKA (19. STOROČIE) NAZARÉNSKA ŠKLOLA